

Új kisebbségek Magyarországon: a kínaiak

Magyarországon – a többi, gazdaságilag fejlettebb kelet-európai országhoz hasonlóan – a politikai demokratizálódást követően jelentősen enyhült a határőrizet. Ez rendkívüli módon fokozta az átjárást minden irányban, beleértve az átvándorlást és a bevándorlást is. A szomszédos országokból érkező magyarok teszik ki a külföldi népesség legnagyobb hányadát. Ez a szám 1997-ben 144 ezer főre, azaz a lakosság 1,5%-ára rúgott. Vélhetően ők adják jelentős hányadát a mezőgazdaságban és építőiparban bejelentés nélkül foglalkoztatott munkaesőnek. Bár jelenlétük a bejelentett munkaerő között elhanyagolható, a fekete és szürke gazdaság a becslések szerint Magyarországon a gazdasági folyamatok egyharmadát fedi le.

A magyar nemzetiségű bevándorlók mellett kínai, mongol, vietnami, oroszajkú, arab, észak-amerikai és nyugat-európai migránsok kisebb csoportjai is találhatók. Legtöbbségük – a mongolokat kivéve, akik rendszerint alacsonyan képzett kétkezi munkások – vagy vállalkozó, vagy magasán képzett munkavállaló. Számukat tekintve ezek a csoportok ritkán haladják meg a néhány ezer főt.

Részletek a szerző megjelenés alatt álló tanulmányából, elhangzott lapunk ünnepi délutánján.

1987-tel kezdődően Kína északi vidékein egyre többen használták ki az útlevélszabályok egyszerűsödését, és „ingázó kereskedőkké” váltak Kína és a szovjet Távol-Kelet, valamint Szibéria között. Sokan közülük eredetileg vendégmunkások voltak, s közülük ebben az időszakban egyre többen hívtak szerződéses munkára Oroszországba. A Szovjetunió összeomlását, majd a vízumkényszert csoportos kishatárforgalomra feloldó 1992-es kínai-orosz szerződést követően, a határátlépés még könnyebbé vált.

A nem hivatalos, „ingázó kereskedelem” a kelet-európai hiánygazdaságoknak már legalább a hatvanas évek óta jellemzője volt. Ezt azonban a kínai kereskedők soha nem tapasztalt mértékűvé duzzasztották. Azt a vákuumot töltötték ki, amelyet a hiányzó vagy leépülő kiskereskedelmi hálózatok hagytak maguk után az olcsó ruhaneműk és cipők piacán. Vonattal egyre távolibb célpontok elérésére vállalkoztak, s mind hosszabb időt töltöttek ott. Oroszország európai területei után, Magyarországra is eljutottak. Nálunk ugyanis 1988-ban oldották fel a kínai turistákra vonatkozó vízumkényszert. A Belügyminisztérium adatai szerint a Magyarországra belépő kínai állampolgárok száma a nyolcvanas évek közepén regisztrált szinte zérusról, 1990-ben 11 621-re, 1991-ben pedig már 27 330-ra ugrott. Oroszországból és Magyarországról a kínai kereskedők a későbbiekben egész Kelet-Európában szétszóródtak.

1989-ben a Kelet-Európába irányuló vándorlásnak két fő tényező adott lökést. Az egyik a demokratikus diákmozgalommal szembeni Tiananmen téri leszámolás volt, amely komoly aggodalommal töltötte el a kialakulófélben lévő magánszektor. A vállalkozók igyekeztek menekülési útvonalat biztosítani tőkéjük és családjuk számára egy keményvonalas gazdasági fordulat esetére. A kínai gazdaságot 1989-1991 között sújtó válság a magánvállalkozókat, az árukészleteik értékesítésére képtelen állami tulajdonú vállalatok vezetőit és a munkásokat (akiknek visszatartották a bérét) egyaránt érintette. Ez volt a másik ok.

1992-ben a magyar hatóságoknak a kínai beáramlás letörésére irányuló intézkedései, a fokozódó piaci verseny, a csökkenő haszon és a növekvő rezsiköltségek arra késztették a magyarországi kínaiakat, hogy más kelet-európai országokba települjenek át. Sokan azok közül, akik már éveket töltöttek Magyarországon, fenntartották itteni üzleti érdekeltségeiket – rendszerint egy később érkezett rokon vagy ismerős gondjaira bízva azokat – és rendszeresen visszalátogatnak Magyarországra azért, hogy tartózkodási engedélyüket meghosszabbítsák. Mások mintegy biztosítékként kiváltották valamely szomszédos ország tartózkodási engedélyét, és ennek birtokában addig maradnak Magyarországon, ameddig tudnak. A kínai szervezetek ve-

zetői által rendelkezésemre bocsátott adatokat és a működő kínai vállalkozások számát figyelembe véve a jelenleg Magyarországon élő kínaiak tényleges lélekszámát körülbelül 15 ezerre becsülöm. Bár néhányan újonnan is érkeznek (nagyjából abban az ütemben, ahogyan mások távoznak), manapság rendkívül nehéz egy kínai számára a magyar vízum megszerzése. Még akkor is, ha a kérelmező egy Magyarországon már letelepedési engedéllyel rendelkező kínai házastársa vagy gyermeke.

A migránsok rendszerint vállalkozó szellemű, a kínai átlagnál iskolázottabb emberek. A Belügyminisztérium adatbázisában, 2001-ben szereplő kínaiak között, szakmai végzettségük szerint: 342 mérnök, 275 tanár, 223 tisztviselő, 183 orvos, 171 közgazdász, 235 „értelmiségi” és 125 egyetemi hallgató volt. A legnagyobb csoport (27%) nem adott meg egyéb foglalkozást, illetve végzettséget, mint azt, hogy „vállalkozó”. A viszonylag magas iskolázottsági szintet támasztja alá az is, hogy egy 135 fős, a piaci kereskedőket reprezentáló mintából 1997-ben 45% vallotta magáról, hogy felső középiskolai, 39% pedig hogy felsőoktatásban szerzett képesítéssel rendelkezik.

A legtöbb Kelet-Európában élő kínai szülőhazájából származó olcsó ruhaneműk és cipők behozatalával, nagy- és kiskereskedelmével foglalkozik. A kínaiak jól kihasználták, hogy a befogadó gazdaságok kisebb-nagyobb mértékben áruhiánnyal küszködtek, és ezt a piaci rést olyan olcsó, de kelendő ruházati termékekkel töltötték ki, amilyeneket Kínában addig is gyártottak az olcsó nyugati áruházláncok számára. A Nyugat-Európába települt kínaiakkal ellentétben, ezek a bevándorlók – a háttérüknek köszönhetően – rendelkeztek azzal a kulturális tőkével, mozgékonyassággal és kommunikációs csatornákkal, amelyek révén szoros kapcsolatokat tudtak kiépíteni kínai állami nagyvállalatokkal. Azok pedig alacsony – államilag támogatott – árakon és előnyös hitelfeltételek mellett látták el őket a szükséges áruval. E vállalkozások szoros kapcsolatokat ápolnak Kínával, ugyanakkor a befogadó ország gazdaságával is. Ennek érdekében számos helyi alkalmazottat, ügyintézőt, tolmácsot, jogászt és könyvelőt szerződtetnek.

A 90-es évek elejére Magyarország vált a Kelet-Európába irányuló kínai behozatal elosztó központjává. Lengyelországból, Ukrajnából és Jugoszláviából özönlöttek a kereskedők a – kínai nagykereskedők többségének otthont adó és óriási árualapot kínáló – Józsefvárosi (kínaiul: Négy tigris) piacra, amely regionális kereskedelmi központtá fejlődött. Egy Sík Endre által 1997-ben végzett felmérés szerint a tízezernél nagyobb lélekszámú magyar városok árupiacain a kereskedők negyvenhét százaléka volt kínai. Ugyanebben az évben a budapestiek 15-20 százaléka fordul meg vásárlóként valamelyik „kínai piacon”. Legalább ugyanennyi vevő vásárol a „kínai boltokban” is, amelyek ma már a legeldugottabb falvakban is megtalálhatók.

A kínai üzleti vállalkozások egyre nagyobb hányada elkerüli a piacot. A behozott árukkal közvetlenül a nagy diszkontáruházakat (pl. Tesco, Cora) célozza

meg, vagy pedig más árufajták kereskedelmével próbálkozik. A háztartási fémárutól, a szerszámoktól a gumibroncon keresztül az ipari nyersanyagokig terjed az új választék. Ezzel egyidejűleg közvetítőként is fellépnek a magyar vállalkozások Kínába irányuló exportja és befektetései terén. Budapesten két kínai szervezésű nagykereskedelmi központ megnyitását tervezik 2003-ban. Ezek egyike, az Asia Center, a legnagyobb Európai nagykereskedelmi központként rangozta be magát. Állításuk szerint nemcsak kínai, hanem olyan vietnami, koreai és más kelet-ázsiai vállalatok érdeklődését is felkeltették, amelyek európai nagykereskedelmi bázist kívánnak létesíteni.

2002-ben a Gazdasági Minisztérium adatai szerint, a Magyarországon bejegyzett kínai tulajdonú vállalkozások száma tízezer körül volt. Ez azt jelentené, hogy csaknem minden, Magyarországon élő kínaira jut egy cég. Ugyanakkor ezeknek a vállalkozásoknak a bejegyzett összértéke 120 millió dollár volt, ami nagyon csekély összeget tesz ki vállalkozásonként.

Némelyik Kelet-Európában élő kínai személyes története elképesztően nagymértékű mozgékonyaságról tanúskodik. Kutatásaim során találkoztam olyanokkal, akik Magyarországon kezdték a kereskedést, aztán csődbe mentek vagy elvesztették a pénzüket a kaszinóban, ezért Németországba vagy Olaszországba mentek. Ott négy-öt évig varrodákban vagy éttermekben dolgoztak, most pedig azt fontolgatják, hogy a megkeresett pénzt újra Magyarországon fektetik be. Mások, miután menekültstátusz-kérelmüket Németországban elutasították, úgy döntöttek, engedély nélkül visszatérnek Magyarországra. Úgy vélik, itt nagyobb esélyük van a helyzetük újbóli törvényesítésére. Sokan, akik Oroszországban kezdték a kereskedést, a kilencvenes évek elején, Magyarországon folytatták tovább. Amikor azonban a tartózkodási engedélyek elbírálását 1992-ben megszigorították, újra visszatértek Oroszországba. Számos üzletember a szomszédos kelet-európai országokra is kiterjesztette import- vagy éttermi vállalkozását, és most ide-oda utazgat közöttük. Megint mások törvényesen letelepültek Kanadában vagy az Egyesült Államokban, ám változatlanul fenntartanak üzleti érdekeltségeket Magyarországon. A legtöbb kínai szülő arról álmodik, hogy a gyermekeiket az Egyesült Államokba vagy Nagy-Britanniába küldjék egyetemre, és ez sokuknak már sikerült is. Ezeknek a családoknak Magyarország pénzkeresésre alkalmas úti cél, ahol a kínaiak „főnökök” lehetnek – még ha ki is vannak téve a hatóságok és a helybeliek zaklatásainak. Hazánk azonban nemcsak „ugródeszkát”, hanem egzisztenciális biztonságot, (egy „jó” útlevel segítségével) nemzetközi mobilitást, a későbbi évekre kellemes életkörülményeket, gyermekeiknek pedig – érvényesülést ígérő – továbbtanulási lehetőséget nyújtó végállomást is jelenthet.

A magyarországi kínaiak körében nem készült felmérés arról, hogy szándékaik szerint az országban maradnak-e vagy távoznak, de kutatási eredményeim azt sugallják, hogy kevesen választják egész életükre Magyarországot. (Ezt a tényt támasztja alá az is, hogy

gyermeküket sokan vagy visszaküldik Kínába, vagy az Egyesült Államokban, illetve Nagy-Britanniában taníttatják.) A magyar állampolgárság megszerzése iránt nem mutatkozik túl nagy érdeklődés. Legtöbbjük folyamatosan és állandóan alkalmazkodva mérlegel számos tényezőt, melyek között szerepel a lehetséges jövedelem, a mobilitás, a törvényes tartózkodás joga, az életminőség és gyermekeik – a társadalmi ranglét-rán felfelé való elmozdulás esélyével kecsegtető – iskoláztatásához történő hozzáférése. E mérlegelési folyamatnak az eredményeként néhányan végül visszatérnek Kínába, néhányan pedig akár illegálisan is, egy harmadik országba távoznak. Vannak, akik abban bíznak, hogy Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása révén ők is közelebb jutnak majd a Nyugathoz.

Az „integrációs politika” hiánya

Magyarország migráns-népessége a tizenhárom „hagyományos” kisebbség jogainak és kultúrájának védelmét biztosító rendszer, valamint a menekültek védelmét és integrációját elősegíteni hivatott (sokkal kevésbé hatékony) menekült-ellátási rendszer közötti hézagba esik. Ezt a találóan „idegenrendészet”-ként emlegetett hivatal, a bevándorlási intézményrendszer magyar megfelelője tölt ki. Csak a magyar nemzetiségű migránsok képeznek kivételt, akiknek jogi helyzetét külön törvény szabályozza. (A sokat hangoztatott „nemzetpolitika” ellenére az ő integrációjukra sincsenek tényleges intézkedések. Szervezeteik azt panaszolják, hogy nincs hozzáférésük semmiféle állami támogatáshoz.) A 2002 óta érvényben lévő törvényi szabályozás a letelepedési engedéllyel rendelkezők számára (2001-ben 81 ezren voltak) több kedvezőtlen változást is hozott. A letelepedési engedélyt azóta megszerzők már nem rendelkeznek szavazati joggal a helyhatósági választásokon, amit pedig Magyarország az első között vezetett be 1990-ben. A hatóságok az elvben korlátlan időre szóló letelepedési engedélyt a „tartózkodás alapjául szolgáló körülményekben beállt változás”-ra hivatkozva is visszavonhatják, például ha az érintett adózott jövedelme egy bizonyos szint alá csökken. Ez azt jelenti, hogy bár a letelepedettek jogosultak igénybe venni a legtöbb társadalombiztosítási szolgáltatást, általában mégsem tudnak vagy mernek hozzájutni.

Az „integráció” kérdése egészen 2003-ig – amikor a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal egy holland céget, a Radart bízta meg egy integrációs elgondolás kidolgozásával – nem merült fel a migrációval kapcsolatos vitákban. Egy külföldi kutatónak ezzel kapcsolatos kérdésére válaszolva a Bevándorlási Hivatal tartózkodási osztályának vezetője közölte: „Ha valakinek van munkája, az az integráció”. Kijelentette továbbá, hogy a szociális ügyek nem tartoznak az ő hivatalának hatáskörébe. A helyi önkormányzatok hasonló érdektelenséget mutatnak. A törvény megköveteli ugyan tőlük, hogy vegyenek részt a menekültek integrációjában (bár ehhez nem ad sem útmutatást, sem anyagi fedezetet), de nem tér ki a migránsokra. Így a Fővárosi

Önkormányzat egyik tisztségviselője arról biztosította a már említett kutatót, hogy a külföldiek integrációja „nem okoz problémát” és ilyenképpen nem is szerepel az önkormányzat teendői között.

Persze nem minden önkormányzati hivatalnak vélekedik így. 1995-ben például a főváros hozzájárult egy, a budapesti kínaiakról szóló tanácskozás költségeihez, amelyet egy kínai szervezet kezdeményezett, majd 1997-ben kérdőíves felmérést végzett a Józsefvárosi piac kereskedői körében. Egyik kezdeményezésnek sem lett azonban folytatása.

A kormánynak a bevándorlással kapcsolatos gondolkodásmódjára jellemző az is, hogy a Magyarországon letelepedett külföldiek lakóhely szerinti megoszlásával kapcsolatos mindezidáig két országos felmérést 1995-ben és 1997-ben éppen a Gazdaságvédelmi Koordinációs Bizottság rendelte meg, közösen az Integrációs Stratégiai Munkacsoporttal. A helyi polgármesterek, akikhez a felmérést eljuttatták, általában nem tartották problémának a külföldiek integrálását, ugyanakkor a jelenlétüket negatívan értékelték.

Hasonló az érdektelenség a gyermekek közoktatásbeli integrációjával szemben is. A legtöbb állami iskolában a nem magyar anyanyelvű tanuló úgy boldogul, ahogy tud. Azok a gyerekek, akik idősebb korukban kerülnek hozzánk, gyakran rosszul teljesítenek az iskolában, elszigetelődnek a náluk fiatalabb gyerekek között, így végül kimaradnak az oktatási intézményből. A főváros VIII. kerülete tandíj bevezetését javasolja az egyébként tanköteles, nem magyar állampolgár tanulókkal szemben. A Németh László Általános Iskolában be is vezették a havi hússzezer forintos tandíjat, ami az iskolavezetés szándékával megegyezően a külföldi tanulók számának gyors csökkenését eredményezte.

Néhány civil szervezet olyan kezdeményezéseket indított, amelyek a kínaiaknak és egyéb új hazai népcsoportoknak a magyar társadalmi életbe való integrálását célozták. Ezek közül a leginkább említésre méltók a Tilos Rádió kínai (és arab) nyelvű adásai. Ez a rádióállomás azonban egy meglehetősen szűk, liberális-anarchista ifjúsági szubkultúrát szolgál ki. A többi kezdeményezés között szerepeltek például a különböző „nemzeti kultúrák napjai”, amelyeket néhány budapesti kerület művelődési központjai szerveztek. A „hagyományos” nemzetiségek mellett némelyik migráns népcsoport is bemutatkozhatott. A menekültek védelmében két civil szervezet is aktívan közreműködik, de csak a közelmúltban kezdeményezte az egyik az első olyan projektet, amelynek célja kifejezetten a migránsok integrálása (ez esetben a gyermekek iskoláztatásával kapcsolatos problémák megoldása). A politikai viták hangvételét ugyanakkor egyik kezdeményezés sem befolyásolta. A magyar etnikumúak és a volt Jugoszláviából érkezett háborús menekültek kivételével a kormányhivatalnokok úgy nyilatkoznak a migrációról, mint a közbiztonságot és a gazdasági stabilitást veszélyeztető tényezőről. Annak ellenére, hogy a statisztikák szerint 1997-ben az összes bűncselekmény kevesebb, mint két százalékát követték el külföldiek, Horn Gyula miniszterelnök 1998-ban például

őket hibáztatta a legtöbb bűncselekményért. A kínai bevándorlókkal kapcsolatos hivatalos beszámolók is elsősorban az „illegális migráció”-ról szólnak. Gyakorta hangoztatják, hogy a hatóságok „nem tudják pontosan”, hány kínai is él Magyarországon, így százezres nagyságrendig terjedő becsléseket sugalmaznak. Az ilyen alaptalan vádak ostromhangulatot idéznek elő, amint az egy jelenleg folyó kutatásból is kiderül. Robert *Bimbi*, a Wesleyan University doktorandushallgatója a magyarok különböző etnikai csoportokhoz fűződő viszonyát vizsgálta. Úgy tapasztalta, hogy míg a válaszadók elutasító hozzáállásuk okaként az összes egyéb csoport esetében az adott etnikum valamilyen negatív tulajdonságát jelölték meg, addig a kínaiakkal szembeni kedvezőtlen megítélésüket egyszerűen azzal indokolták, hogy azok: „túl sokan vannak”.

A nyilvános kommunikáció résztvevőiben fel sem merül a hivatalos állítások megkérdőjelezése. Közben például a cigánysággal kapcsolatban két erősen elkülönülő (kirekesztő, illetve befogadó) beszédmód létezik, a vezető médiumoknak az új migráncsoportokról bemutatott képe meglehetősen egyöntetű. A nem nyugati országból származó bevándorlót rosszabb esetben bűnözőként, jobb esetben adócsalásra, csempészetre, hamisításra és illegális munkavállalásra hajlamos gyanús vállalkozóként mutatják be. Lealacsonyító megnyilvánulásokkal még a liberálisnak vagy baloldalinak tartott médiumokban is gyakran találkozhatunk. Egy 1996-ban végzett elemzés szerint – amelyben *Tóth Judit* a média kínaiakkal kapcsolatos megnyilvánulásait tanulmányozta – a sajtó előszeretettel alkalmazott pejoratív jelzőket, adott közre meg nem erősített állításokat. Sokszor a szerző közvélekedésként tüntette fel a saját előítéleteit. *Tóth* azt tapasztalta, hogy úgy a szövegek, mint a képek egy kifürkészhetetlen – a piacok egzotikus szubkultúrájába zárt – etnikai közösséget láttattak. Olyan címekkel erősítve mindezt, mint például „A konténerváros titkai”. Az ország legnagyobb példányszámú napilapja a tartózkodási és munkavállalási engedély nélküli migránsokon történő rajtaütésről szóló beszámolója fölé egy leleplező nyelvbontlás került: „Együttessel fellépés a migráció ellen.” Nagyon kevés olyan újságcikk van, amely felveti az integráció kérdését, vagy amely a nem magyar állampolgárokat a magyar társadalom részeként említi.

A bevándorlók a hétköznapi élet számos területén vannak kitéve a hétköznapi hátrányos megkülönböztetésnek. A rendőrség, a tömegközlekedési jegyellenőrök, a vámtisztviselők és közterület-felügyelők kiválasztó ellenőrzéseitől és pénzköveteléseitől kezdve a lakáskiadást megtagadó főbérletkötőn át az üzletekben tapasztalt durva bánásmódig. A kínaiak olyannyira jellemzőnek tartják az ilyen packázásokat, hogy az egyik Budapesten megjelenő kínai újság, a *Piac*, folytatásos képregényének minden epizódjában egy zsarnokoskodó rendőr, határőr vagy vámhivatalnok szerepel, akit – a magát szándékosan idiótának tettető főszereplő – Lao Mao'er rendszerint sikeresen lóvá tesz. Hasonlóképpen súlyos gondot jelent a kínaiak számá-

ra, hogy a 15 napos hivatalos ügyintézési határidő helyett a tartózkodásiengedély-kérelmek elbírálása a gyakorlatban hónapokig elhúzódik, és a hivatalok olyan ideiglenes engedélyeket adnak ki, amelyek csak néhány hétig érvényesek. Ez az eljárás lehetetlenné teszi, hogy a kérelmezők elhagyják az országot, ami pedig hátráltatja az üzletet. Az eljárás meggyorsítása és gördülékenyebbé tétele érdekében sok kínai alkalmaz ügyvédek és más „kijáró” személyeket. Egy idegenrendészeti ügyekkel foglalkozó ügyvéd elmondása szerint ő általában nem fogad el ilyen megbízatást, mert a sorbaállítás és a hivatalos személyek magatartása nemcsak a külföldiek számára megalázó, hanem azokra nézve is, akik a képviselőjükben eljárnak. Egy másik ügyvéd, aki korábban magas beosztású idegenrendészeti tisztségviselő volt, szellemesen így fogalmazott: „az idegenrendészet a közigazgatás más területeitől eltérően működik. Itt nem állnak szóba az emberrel”.

Valószínű, hogy a hivatalok ilyesfajta hozzáállása összefüggésben van az idegengyűlölet hétköznapi megnyilvánulásaival is. Egy kínai üzletasszony, aki 1994 óta él Magyarországon, a következőképpen fogalmazta ezt meg: „itt a kormányzat és sok ember úgy véli, ha kínai vagy, akkor bűnöző vagy”. Egy a közelmúltban vele történt esetet hozott fel példaként. A műszaki cikkek árusító üzletben először a következőképp utasították rendre: „tessék sorba állni, nem a piacon van!”, majd amikor a kért árut egy másik színűre szeretné volna kicserélni, azt közölték vele, hogy „Kínában gyártották, beszélje meg a gyárral!”. A kínaiak és a piac közti effajta képzettség már egyfajta etnikai stigma formáját ölti magára.

Boldogulási stratégiák

A befogadó társadalom intézményrendszerének megrevsége és a légkör ellenségesége folytán a bevándorlók javarészt kénytelenek a saját találékonyságukra hagyatkozni, ha boldogulni akarnak. Ebből a szempontból három csoportot lehet megkülönböztetni. Az elsőt olyan ideiglenes munkavállalók – pl. a nyugati országokból érkező ügyvezetők vagy Romániából jövő mezőgazdasági idénymunkások – alkotják, akiknek a lakhatással vagy munkavállalással kapcsolatos ügyeit a munkáltatóik intézik. A második csoportba a magyar etnikumú, illetve korábban Magyarországon tanult külföldiek tartoznak. Ők, nyelvismeretük és kiterjedt személyes kapcsolatrendszerük segítségével képesek megbirkózni a bürokráciával és az olykor barátságtalan vagy ellenséges környezettel. Mindezek révén eséllyel pályázhatnak magyarországi letelepedésre és küldhetik gyermekeiket magyar iskolákba. Bár helyzetük távolról sem problémamentes, némelyikük közvetítőként igyekszik segíteni honfitársaikat hivatalos vagy hétköznapi ügyeik intézésében. Végezetül a harmadik csoport tagjai – nevezetesen a kínaiak és vietnamiak, illetve bizonyos mértékig az arabok és mongolok – az úgynevezett „közvetítő kisebbség” helyzetét foglalják el. Ez a *Turner* és *Bonanich* által leírt fogalom olyan

migránsokat takar, akik etnikai hálózatokra támaszkodva intézményesített pozíciókat építenek ki a gazdaság bizonyos jól körülhatárolt területein. Ezek a hálózatok a munkaerő, a tőke és az üzleti értesültség rugalmas mozgósítása révén olyan árukat és szolgáltatásokat képesek kínálni, amelyek egyáltalán nem, vagy csak magasabb áron érhetőek el az adott helyen. Versenyképességük megőrzése érdekében tehát le kell szorítaniuk a költségeket. Emiatt, és sebezhetőségük folytán, hajlamosak deviánsnak tartott gazdasági szerepek vagy módszerek vállalására („rabszolgamunka”, „bolhapiac”, stb.). Emiatt aztán a befogadó társadalom az egész csoportot egyre inkább egy adott üzletággal azonosítja, és gazdasági fenyegetésként könyveli el. Bár a helybéliek nap, mint nap találkoznak a migránsokkal, a jellemző helyzet az, amelyben ő az árus, és a helybéliek a vásárlók, ami inkább az ellentétek mélyítéséhez, mint azok áthidalásához járul hozzá. Ez a helyzet a jogi sebezhetőséggel súlyosbítva eltántorítja a migránsokat attól, hogy további hosszú távú pénzügyi vagy érzelmi befektetéseket kockáztassanak meg az adott országban.

Gyakorlati szempontból ez azt jelenti, hogy a pénz helyben keresik – és ehhez persze szükségük van itteni kapcsolatrendszerre és helyismeretre – de társadalmi és politikai előmenetelüket Kínában vagy a rokoni, baráti kapcsolatok, utazások és kommunikáció révén fenntartott nemzetközi társadalmi térben tervezik. Így például ahelyett, hogy a gyermekeiket magyar iskolákba küldenék, hogy ott birkózzanak meg a vélhető kirekesztettséggel, inkább hazaküldik őket Kínába, vagy pedig olyan angol tannyelvű iskolákba, ahol ugyan könnyen beilleszkednek, de nem a magyar társadalomban való pályafutásra készülnek fel, és ahol bizony gyakran színvonalatlan oktatásban részesültek. Ahelyett, hogy fellépnének politikai és gazdasági kirekesztettségük megszüntetéséért, olyan megoldásokban reménykednek, amelyeket hivatalos személyekkel és üzleti partnerekkel egyenként, személyesen kiépített kapcsolatok révén próbálnak megvalósítani. Ezekben a kapcsolatokban szerepet kap a korrupció és hivatásos magyar és kínai közvetítők egész hálózata (köztük nem egy visszavonult hivatalnok) is. Ahelyett, hogy megtanulnának magyarul, a magyar vásárlókkal és kereskedelmi partnereikkel egyfajta piaci keveréknyelven érintkeznek, a hatóságokkal pedig tolmácsok vagy kínaiul beszélő közvetítők révén értenek szót. Ahelyett, hogy kínai nyelvű rádió- vagy tévéműsorokat harcolnának ki maguknak, felhívják valamelyik kínai céget, hogy telepítsen nekik egy parabola-antennát, így kedvükre válogathatnak a kínai műsorokból, miután átböngészték a kínai nyelven kiadott újságokban a műsorkínálatot.

Az üzleti lehetőségek és az idegenrendészeti eljárások változásai, amelyek Kelet-Európában politikai irányelvek nélkül, kiszámíthatatlanul mentek végbe, valamint a gazdasági és jogi biztonság időről időre megmutatkozó hiánya a kínaiak sokaságát indítja útra egyik kelet-európai országból a másikba. Ennek a folyamatnak Magyarországon az egyik nem várt következménye a kínai népesség összetételének megválto-

zása volt. Ez tetten érhető a Belügyminisztérium adatbázisában, de az utcákon is tapasztalható. A sikerebb egyéni vállalkozók vagy visszatértek Kínába, vagy törvényesen letelepedtek Nyugaton. Bár üzleti érdekségeiket gyakran fenntartották, a családjukat biztonságosabbnak ítélt helyekre költöztették. Az ő helyüket olyan vidékről származó kínaiak vették át, akiknek nem volt tőkéjük vagy más lehetőségük a mobilitásra, de készek voltak arra, hogy megfizessék a közvetítőket, akik a kivándorlást lehetővé tették számukra. Átlagos iskolázottságuk és tőkeszínvonaluk tehát egyaránt csökkent. A korlátozó intézkedések bevezetése, a következetes politika hiánya mellett kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a bevándorlást megakadályozza (bár annak mértékét képes volt csökkenteni). Hozzájárult viszont egy olyan állandóan változó transznacionális közösség fenntartásához, amely a megtermelt nyereségnek csak kis hányadát fekteti be újra, s amelynek tagjait az integráció nem igazán érdekli, mivel nincs is rá sok esélyük.

Összegzés

Enyhe túlzással tehát nyugodtan állítható, hogy a magyar állam figyelmen kívül hagyja a több mint tízezer kínai több mint egy évtizede tartó, és valószínűleg folytatódó jelenlétét. Ugyanakkor a kínaiak sem mutatnak túlzott érdeklődést az „integrálódás” iránt, hanem közvetítő kisebbségként viselkedve transznacionális erőforrásokra támaszkodnak. Szervezeteik és médiumaik szinte kizárólag a migrációval és a gazdasági, üzleti környezetnek azzal a szeletével foglalkoznak, amely üzleti vállalkozásaikat érinti. Szemmel látható érdektelenséget tanúsítanak a társadalmi vagy kulturális integráció irányában, és ez kétségtelenül kiábrándítóan hat a bevándorlók integrációjának szószólóira, akik komolyan veszik a kulturális sokszínűség és társadalmi együttérzés kérdését. A kínai bevándorlók Magyarországon pénzt akarnak keresni, és részesülni kívánnak a mobilitás előnyeiből, de nem akarnak letelepedni és a kulturális, oktatási, jóléti forrásokból is részesülni. Nincs is tehát szükség semmiféle kulturális integrációs politikára? Ezt a következtetés kellene levonnunk a közelmúltban megfogalmazott, egyébként indokolt felhívásokból, amelyek szerint felül kell vizsgálni az integráció/szegregáció nemzetállam-központú szemléletét?

A következtetés nem ez. Először is, a társadalmi és politikai kirekesztettség szükséges előfeltétele a közvetítő kisebbségi életforma konzerválásának. Bár Magyarország nem tud vonzó munkalehetőségeket felajánlani első generációs bevándorlóknak, az megoldható volna – mint ahogyan Olaszország néhány városában meg is tették – hogy hozzásegítsék a kínai vállalkozókat a mindkét fél számára előnyös üzleti lehetőségek feltáráshoz. Másrészt sokat lehetne tenni annak érdekében, hogy a helyben iskolázott, magyarul beszélő második generációs kínaiakat – akik jelenleg elhagyják az országot – itt tartsuk. Ezzel hozzá tudnának járulni az ország versenyképességének fokozásához is.